

PETI LEHEL

KULTURÁLIS KÉPZELET ÉS A „TÖRTÉNELEM SZIMBOLIZÁLÁSA”

Társadalmi válsághelyzetek és látomások a moldvai csángó falvakban

...a megszokottnál sokkal erősebb fényű csillagok vagy a lenyugvó Nap szivárványszíneiben való játszása jelezhetett előre katasztrófát, kollektív szerencsétlenséget.

Tanulmányomban közösségi krízishelyzeteket artikuláló, kollektív látomásokról szóló etnográfiai szöveganyagot elemzek, amelyet moldvai csángó falvakban gyűjtöttem néprajzi terepmunka során. A lokális hagyományokból táplálkozó vallásos képzetek működésének vizsgálatán keresztül a társadalmi válsághelyzetek és a vallásosság közötti kapcsolatokat vizsgálom. A moldvai csángók vallási életének azokat a területeit mutatom be, ahol a hagyományos vallási magyarázórendszerek tömeges transzcendens élmények, látomások kialakulását hívták elő. Érvelésem elméleti kiindulópontját a társadalmi tapasztalat és a történelmi tudat közötti viszonyrendszert elemző (és ezek relevanciáját a vallási jelenségekre is vonatkoztató) munkák gondolatmenete képezi.

A megszállottságkultuszokról szóló elemzések azt a feltevést támasztják alá, hogy a mód, ahogyan az emberek érzékelik és reprezentálják a történelmet, nincs teljes mértékben alárendelve a narratív formáknak. A narratív forma mellett a képi, szimbolikus elemeknek is szerepük van. A történelem gyakran jelenítődik meg például a rítusokban dramatizált formában,¹ vagy megtestesül a megszállottság- (*possession*) állapotokban,² azaz általában a rítusok dinamikus, érzelmileg intenzív, spontánabb formáiban. Ezen elemzések koncepciója emlékeztet Charles Taylornak a *társadalmi képzelet* (*social imaginaries*) fogalmáról szóló érvelésére. Ch. Taylor szerint a társadalmi képzelet arra a módra vonatkozik, ahogyan az emberek

társadalmi létezésüket elgondolják a többi emberrel, a normákkal és a társadalmi elvárásokkal kapcsolatban. A szerző szerint az a mód, ahogy az emberek elképzelik társadalmi környezetüket, nem teoretikus fogalmakban, hanem történetekben, képekben fogalmazódik meg. A társadalmi képzelet az a közös értelem, amely a közös cselekvést, a legitimitás széles körben való kialakulását teszi lehetővé.³

Galia Valtchinova egyik írásában kitér arra, hogy a két világháború közötti Bulgáriában a nemzeti ideológiák és politikai aspirációk hogyan jelentek meg vallási specialisták látomásaiban és próféciaiban, és hogyan legitimálták történelmi emlékhelyek „újrafelfedezését”.⁴ Bulgáriában a tárgyalt időszakban a nemzetépítési folyamatban igen fontos szerepet játszottak az álmok, látomások, nyilvános jelenések és ezek specialistái, a látók. A nemzeti katasztrófa érzését követő kétségbeesett nemzetépítési törekvésekben nemzeti hírnévre tettek szert látók, akik képzeletében saját társadalmuk mentalitása, kollektív képzeletvilágának elemei tükröződtek. Valtchinova e folyamatot a *történelmi képzelet (historical imagination)* működésének, a realitás szimbolizálásának nevezi.⁵

Elemzésem az itt idézett munkák azon közös feltételezéséhez kapcsolódik, hogy a társadalmi krízishelyzetek tükröződhetnek a kulturális képzelet különböző formáiban. Ennek megnyilvánulásai (jelenések, álmok, a rítusok dramatizált formái, mint például a megszállottság) a történelem reprezentálását, a realitás szimbolizálását hajtják végre.

Az etnográfiai anyagot képező látomásszövegek az általam megkérdezett adatközlők emlékezetének kiterjedése szerint időben négy különböző periódusra vonatkoznak.

1. A *második világháború*, amely időszakra a bemutatásra kerülő etnográfiai anyagban csak két látomásszöveg utal, mivel a háború idején tapasztalt látomásokról már csak a legidősebb korosztály tud beszámolni.

2. A *kommunista diktatúra* időszaka, amely időszakban tapasztalt látomások idejét csak hozzávetőlegesen lehet behatárolni, főként ami az időben távoli, a diktatúra kiépülésének kezdeti fázisát illeti. A 2001 óta történő gyűjtéseim idején természetesen már csak bizonytalan válaszokat kaphattam az ebben az időszakban tapasztalt látomások időbeni történéseit illetően.

3. Közvetlenül az *1989-es romániai rendszerváltást* megelőző időszakot, amely a látomások tartalmukat illetően a diktátor bukását, a véres forradalmat vetítették előre.

4. A *rendszerváltás* óta eltelt időszakot.

A félelem a keresztény hitnek és vallásgyakorlatnak fontos komponense, amelyről a középkor vallásos mentalitását kutató történészek számos elemzést írtak, s amelynek nyomán egyes antropológusok a „félelem kultúrájáról” beszélnek.⁶ A középkorban és a kora újkorban a katolikus és protestáns közösségek a katasztrófákra (legyen szó a természeti vagy ember által okozottakról) egyformán a vallásos aktivitás növelésével, imádsággal (amelyben kiemelt szerepet kapott a rózsafüzérmondás), vezekléssel, templomba járással reagáltak, amelytől az Isten kiengesztelését remélték.

A második világháború vége, a kommunizmus és a hidegháború fenyegetései Európa-szerte a Mária-jelenések számának megnövekedését eredményezték, amelyek széles körű társadalmi és politikai érdeklődést kiváltó események voltak. A második világháborút követő tíz évben a Mária-látomások nagy hulláma jelentkezett Európában⁷ és Amerikában.⁸ A Mária-látomások megújulása egy hagyományos vallási tradícióra épült rá, amely szerint a kegyhelyekre látogatás csodák, gyógyulások révén szolgálta a paraszti társadalmak spirituális szükségleteit.⁹

Elsősorban a modern kereszténység kutatói magyarázták a huszadik században világszerte előforduló Mária-jelenéseket a társadalmi-politikai feszültségekkel, különös hangsúlyt fektetve a kommunizmus és a hidegháború fenyegetéseire. 1947 és 1953 között (Sztálin halálával bezárólag) az egyházi hatóságok Euró-

pa-szerte több Mária-jelenésről kaptak jelentést, mint korábban a történelem bármely periódusában.¹⁰

A második világháborút követő látomáshullám a 19. században megújuló Mária-kultusz folytatásaként jelentkezett, amelynek központja ekkor Franciaország volt.¹¹ A hidegháború fenyegetései nyomán jelentkező apokaliptikus tartalmú Mária-jelenések elszaporodását a Mária-kultusz Vatikán általi népszerűsítése is elősegítette. A pápa 1942-ben a világot Mária Szeplőtelen Szívének kegyelmébe ajánlotta, 1950-ben pedig Mária mennybemenetelét dogmává emelte.¹²

A társadalmi, gazdasági kiszolgáltatottság helyzeteiben a hagyományos vallásossághoz kötődő csángó közösségekben egy olyan kollektív értelemrendszeren nyugvó értelmező szimbólumrendszer működhetett, amely a változó környezethez való adaptációt segítette. A krízishelyzetekre való felkészülés, ezek kezelése a vallásos embert körülvevő transzcendens jelzések közösségileg támogatott értelmezése révén történt meg. Gyakran különös, a megszokottnál sokkal erősebb fényű csillagok vagy a lenyugvó Nap szivárványszíneiben való játszása jelezhetett előre katasztrófát, kollektív szerencsétlenséget. A transzcendens értelemmel felruházott előjelekhez, csodákhoz fűződő tudás vagy szimbolikus kódrendszer a jelenbeli csángó társadalomban részleteiben máig fellelhető, mint ahogy az a bemutatásra kerülő etnográfiai anyagból kiderül.

1940-ben nagy erejű földrengés rázta meg Bukilát. A házakban sok kárt tevő földrengést az emberek a második világháború előjelenek tekintették.

*Még 40-be esz, akkor esz vót egy nagy földingász. Megálltunk, künn vótam, a kerektek így lógtak ne, akkor mondták a zemberek, tudjátok meg, hogy ez a földingász jelenti, hogy vérontász kell legyen. Az esz vót, akkor jött a háború! Nagy földingász vót ez esz, mellik eljött moszt! Egy földi ember nem bír sánni, hogy oprilja (állítsa) meg a földingászt, hogy ne rázza meg az Atya!*¹³

Ónodi Antal lészpedi ácsmester szerint 1940–41 tájékán különösen gyakran láttak ablaküvegeken megjelenő Mária- és Jézus-alakot. A háború teremtette egzisztenciális bizonytalanság időszakában, amikor családtagok egymás életéért aggódtak, az emberek gyakran vélték kirajzolódni a vonatok ablaküvegén a Szent Család képét.

*[S azt hallották-e, hogy régebb mondták, látszódjon az ablaküvegen Mária? Vagy Jézus?] Az igaz, nezték, az ablakon mutytódott Jézus, Mária, tyár még mind a hármán, ugyebár a család, a Szent Család. De úgy az mind mikor ki lett volna írva, nem hogy rendesen látszodjék. [S ez mikor történt, Lészpeden történt?] Háború üdején. [Második verekedéskor?] Igen. Negyvenbe, negyvenegybe. [S itt látták Lészpeden?] Hát én es láttam. [S hogy történt, ezt kicsit elmondaná részletesebben? Itt a faluban történt?] Hát nezték sok helyt. Sok helyt. Az ablakon. A vonaton. Ment a vonat, hát mutitódott így, reá vót írva, ki vót írva, de nem hogy élve lehetett volna, vagy... [S ezt sokan nézték?] Hát nezte a világ. [S hogy tetszött, hogy nézett ki Mária?] Úgy, mint a képbe ment, mint mikor a gyermekek kirajzolják az iskolába, úgy volt, úgy látszott.*¹⁴

Krízislátomások a kommunizmus idején

■ A beszámolók szerint az ablaküvegen megjelenő Szűz Mária, valamint egyéb szentek látása Lészpeden a front átvonulását követő években, a kommunista hatalomátvétel idején, az 1947–48–49-es években vált gyakorivá. Az új hatalom propagandával, agitációval próbálta a látomások hírére spontán módon kialakuló, többnyire néhány szomszédságból álló gyülekezéseket megakadályozni, a résztvevőket el-

ijeszteni. Akiknél ez nem működött, azokat a milícia megfenyegette, és pénzbüntetéseket szabott ki rájuk. A jelenések hírére nagy számban összeseregglő gyermekeknek osztályfőnöki órákon magyarázták a jelenségek „evilági” hátterét. A propaganda szerint az ablaküvegeket petróleummal, gázolajjal kenték meg, szárazra dörzsölésük után a visszaverődő napsugarak fényjátéka okozta a jelenséget. E jelenések gyakori motívuma volt a világ bűnei miatt könnyező Szűz Mária alakja.

*Hát, igen, halltam én es, hogy lett lenne, képen folytak lenne le, az ablakakan mutitodatt, lenne meg Mária, s folytak a könyvei.*¹⁵

Ehhez hasonló jelenségeket tapasztaltak búcsúk alkalmával is. Bár ezek az események a korábbi spontán, bármilyen szervezettséget nélkülöző eseményekhez képest ritualizáltabb körülmények közepette történtek, mégsem tartoztak egy-egy búcsújárás rítusrendszerébe. Lényegében ezeket is nagyfokú spontaneitás jellemezte, amelyekbe az egyház semmi módon nem avatkozott be. A hatalom informátorai révén folyamatosan monitorizálta a búcsúkat, ezért gyorsan tudott reagálni rájuk.

A *cacici* búcsúban, amely mára fokozatosan a moldvai csángók legfontosabb búcsújáróhelyévé vált, gyakran tapasztaltak ehhez hasonló jelenségeket, például ablaküvegen megjelenő Máriát a Kisjézussal az ölében.

A hetvenes évek közepén Újfaluban a Szent Teréz-napi búcsúban tömegesen látták az egyik ház ablakán megjelenő Szűz Máriát. A beszámolók a Szent Szület a moldvai katolikus templomok Mária-ábrázolásai szerint festették le: kék ruhát viselt, fején koronát hordott. A ház előtt összegyűlt tömeget a politikai rendőrség feloszlatta; az egyik titkosrendőr bedobta az ablakot. Az eseményt értelmező propaganda, mint mindenütt, ahol ilyeneket tapasztaltak, azt bizonygatta, hogy az ablakot gázolajjal kenték be, ennek hatására láthatták a zarándokok a Mária-alakot az üveglapon. E látomások jelentkezését a csángó közösségekben jelen lévő millenáris várakozások is támogatták. A millenáris várakozás mindent elpusztító földrengésektől vagy egyéb kollektív szerencsétlenségektől való félelemben, az ezekre való rituális előkészületekben nyilvánult meg.

Látomások a rendszerváltást megelőző időszakban

■ A kommunizmus bukását hozó romániai forradalom kitörése előtti években a hatalom szigora teljes súlyával nehezedett e falvak lakóira is. A forradalmat megelőző években egy Rácsila melletti ortodox falu vált a csángó falvak zarándoklatának helyszínévé, ahol egy idős cigány asszony régi házában ablakain Mária-alakot véltek felfedezni.

*Van un sat ortodox de la Rácsila încolo (van egy ortodox falu, Racsilán túl). Ilyen cigán falu. S ő csak mondják, leánkám es nagy vót, csak mongyák, hogy futkastak úgy le a világ, mentünk le oda [érthetetlen szövegrész], met ne egy ablakan se aratá Maica Domnuhui (Mária megjelent az ablakon). Mária. Na elfuttunk, oda lementünk, neztük, parcă se vedea ceva, parcă (mintha látszott volna valami). [...] De mondom, hogy mutította, mutította ott hagyán, há valamit zeriltunk (láttunk, észrevettünk). [...] Úgy, csak parcă o umbră (mintha egy árnyék)... Mikor láccatt az es, mikor nem láccatt. De futtak a világ, mentek, csudálkazztak, hogy bódogságas szép Szűzmária, hogy ott a cigánénál, az olánénál... [...] Csáuseszku idejin vót... [...] Akkor amikor ő véle megtörtént [...] a világ erőst meg vót szerítva... [...] Nagy strictság (szigorúság) vót att. Policiá (csendőrség) az es járt, csendesség legyen. Nehogy iskitilódjék (kitörjön) verekedés, valami efféle... nagy csendesség vót... vagy két esztendeig nagy csendesség vót erőst amikó Csáuseszku leütték.*¹⁶

A moldvai falvakban a rendszerváltást megelőző időszakban vagy az idő tájt ablaküvegen tapasztalt Szűz Mária-alakok látására több moldvai településen is sor került. A nyolcvanas évek Romániáját az általános hiány jellemzi; ezt az évtizedet általában az elmúlt korszak legsötétebb periódusaként tartják számon. A társadalmi bizonytalanság és félelem táptalaján a rendszerváltás környékén véres, elborzasztó motívumokat tartalmazó hiedelemmondák születtek. Az 1980-as évek végén nemcsak moldvai, de erdélyi falvakban is elterjedt az a hiedelemmonda, hogy Nicolae Ceaușescu román diktátoron fiatal lányok véréből hajtanak végre vérátömlesztést. A hiedelemmonda a diktatúra utolsó, legkeményebb időszakában érzett rémület szimbolikus kifejeződése volt. A hiánytapasztalat metaforikus leképeződése a diktatúra örökkévalóságától, a diktátor halhatatlanságától való félelemben nyert megfogalmazást. Ebben az időszakban háborút, forradalmat előrevetítő kollektív látomások meg tapasztalására is sor került.

Az 1989-es forradalmat megelőzően a bogdánfalvi Jitár János egy nyári nap a kertjében dolgozva „napszentületre”, nyugaton látta, hogy a lenyugvó Nap különös szívrávnyszínekben játszik. Mivel tudta, hogy az ilyen „jelek” háborúra utalnak, tapasztalatát megbeszélte több, a gyárban dolgozó kollégájával. Beszámolójából az derül ki, hogy a csodás jelenséget többen látták. Mindez azt jelzi, hogy adott időszakban egész közösségek vártak valamiféle csodára: *Mondták az emberek, hogy valami történet lesz.* Ilyen körülmények között az emberek lelkiállapota kedvező volt a mások által tapasztalt csodás jelenségek befogadására, a hallott transzcendens-élmények értelmezésére. Mivel Temesvár, ahol a forradalom kirobbant, Bogdánfalvától „napszentületre” van, Jitár János beigazolódottnak látta a katasztrófát előrevetítő látomást.

Ezt láttam én isz. Láttam, napszentületre, úgy, mikor sóvárványfélű lett a Nap, mikor szentült le, s mondták az öregek, valami történet kell legyen. Ezt láttam én a szememmel. S kérdeztek a románok, ott a gyárnál voltam, hogy láttam én még ilyet valaha. De mondták az öregek, ha a sóvárvány tisztán tetsződik, hogy napjövetre, akkor ott leszen háború. S nem történt meg Temesváron? Temesváron kezdődött meg. [S még emlékezik ilyen jegyekre, hogy jegyek legyenek, s valami baj történjen?] Mondták az öregek, hogy még voltak jegyek, de én nem láttam. De ezt láttam, én az én szememmel láttam, s ez meg is történt azután, hogy e volt nyárba, napszentületre volt. A kertbe dolgoztam, s mondták a többiek, hogy nézzem, mi van nyugatra. Mondták az emberek, hogy valami történet lesz. S éppen megtörtént. Temesváron nem volt? Temesvár napszentületre (nyugatra) van. Onnét kezdődött.¹⁷

Látomások a rendszerváltást követő időszakban

■ A kilencvenes évek elején egy külsőrekecsini ház ablakán véltek látni egy férfialakot, akiről többen azt állították, hogy Jézus. A jelenés színhelyére a környező falvakból is többen ellátogattak. Az ehhez kapcsolódó értelmezések megoszlottak, a látogatók közül voltak, akik megkérdőjelezték azt az állítást, hogy a házban támadt hirtelen fényesség után jelent meg a Jézus-kép az ablakon. Az értelmezést aztán a falutól nem túl messzire lévő ortodox kolostor egyik papja kanonizálta, aki az esemény színhelyét meglátogatva azt állította, hogy csodás jelenéssel van dolguk.

Ablakon megjelenő Mária-képet Forrófalván is láttak ebben az időszakban, ahova Trunkból is többen ellátogattak, hogy a csodás történés részesei lehessenek. Roman városában egy magas tömbház tetején látták Szűz Máriát az esti órákban.

2000-ben egy Szabófalva környéki faluban vélték látni tömegesen Szűz Máriát, aki ekkor egy fa tetején mutatkozott meg az embereknek. A jelenés színhelyére pél-

dául Trunkból is sokan elmentek, annak ellenére, hogy a helyszín meglehetősen távol feküdt a falutól (kb. 100 km-re).

Katasztrófát előrevetítő látomásokat a rendszerváltást követően a Moldvában gyakran súlyos károkat okozó árvizek idején is tapasztaltak. Ónodi Ilona a vele készült interjú előtti héten, a 2008. július végi, több moldvai települést érintő árvíz előtti éjszaka férjével együtt érdekes dolgot látott. Lefekvéshez készülődve elmondta magyar nyelvű imádságait, majd a férjével közösen „elvégezte” a rózsafüzért. Ezt követően kiment az udvarra bezárni a tyúkokat. A hegyen túl ekkor egy rendkívül erős fényű csillag jelent meg alacsonyan járó felhőktől övezve, amelyeken hatalmas lángnyelvek csaptak keresztül. A látványtól megrémült, kihívta a férjét, és együtt nézték a jelenséget. Arra gondolt, hogy valahol nagy vihar lehet, de furcsa módon nem hallottak dörgést. Másnap a média bemondta, hogy több moldvai települést is árvíz sújtott. A lézpedi pap az árvízkárosultak megsegítésére adománygyűjtést szervezett, amelyre a templomban kérte fel a híveket.

Aki látott vihart, tudja, hogy a természet tud az emberben a transzcendenciát felidéző látványt produkálni. Az idézett történetben az az érdekes, hogy elmesélője az általa látottakat a katasztrófát előrevetítő transzcendens üzenetként értelmezte, nem pedig természettudományos kauzalitásra vezette vissza. Nem zárható ki, hogy a látvány látomásszerű kiteljesedését a vallásos kontempláció (a hosszas imádkozás utáni hangulat), a katasztrófától való rémület, a hosszas, koncentrálnézésrel előidézett szuggesztívó is előidézhette.

Hát most ez a, né, most, tegnap múlt egy hete, tennap vót csütörtök, nem? Na, ez nagy üdő melyik vót, most itt Iași-tól lefelé történt, hát mink láttuk eszte, volt itt egy csillag. S én... már kellett feküdjünk le, kimentem, hogy elmondtam az imákat magyarul én, a rozáriut (rózsafüzért) elvégeztük románul ketten. Kimentem, hogy bérekesztettem a, bezártam a tyúkokat, látom egy nagy csillag ott. Attól a csillagtól ott, így né [széttárja a kezét]. Attól a csillagtól nagy világosság, nagy világosság látszodatt így. Sz akkor bémentem, sz kihívtam őt [a férjét]. Ő es addig nezte: „jaj te, aszongya, meek bé, me megfagytam.” Éjjel tizenegy s fél vót az óra. S akkor ő bément. Én nekitettem a létrát oda burgyénknak (szénatároló), ottan felálltam a létrára, s onné néztem. Oda bé, abba a felibe, így a hegyen túl látszodatt az a nagy világosság. Mind a tűz égett vóna! Mind így, mind így. S akkor még, még, még fennébb addig, s aztán mandtam, jaj Istenem, ottan nagy idő lehet. De nem halladszodatt se dörreg, égdörregés, semmi, csak az a nagy világosság. Mind ha tűz lett vóna! Addig néztem ott a létrán, tizenkét órakor bémentem, megfagytan én esz. Lefeküdtem, de nem tudtam alunni, gondoltam, az a nagy idő errefelé jön, mi lesz itten. S akkor így látszodatt, a felhők alatt voltak, s attól a felhőtől így mind azok a langok, mind így. S akkor még elébb akkarán világosított, világos vót az egész, az egész ég. Mikor hát reggel, hát monták es, hogy nagy inundácia vót. Milyen nagy vízmosás vót ott. Gyűtnek pénzt vasárnap a templomba, hogy küdjék el.¹⁸

A hosszas, merev nézés nyomán az érzékelés nyomán képszerű, ikonikus Mária-, Jézus-alakokat vagy egyéb szentek alakját, árnyékát látták. Az ikonicitás nemcsak a látomások képi anyagának statikus jellegében nyilvánul meg, de általában az élmények tartalmában is kifejeződik. Ezeknek az élményeknek a leggyakoribb szereplője Szűz Mária, akit általában nem élő alakként, hanem képszerűen érzékelnek.

Szintén ikonikus jelleget mutatnak a Kiszézust öleiben tartó Máriával, a Szent Családdal vagy a könnyező Máriával kapcsolatos élmények. E látomások képi szerveződése a csángók vizuális vallási kultúráját meghatározó, a környezetükben lévő ikonok, vallásos képek témáit követik.

Ezek az élmények a Paolo Apolito által „gyenge” látomásoknak (*weak visions*) nevezett Oliveto Citra-i jelenésalapú kegyhelyen tapasztalt kollektív látomásokra emlékeztetnek. Ezek tartalmukhoz hasonlóan egyszerűek, bizonytalanok és ellentmondások voltak.¹⁹ Abban a kollektív szimbólumtermelési folyamatban, amelyben Apolito szerint az Oliveto Citrai-i Mária-jelenés mint vallásos jelenség létrejött, a „gyenge látók” (*weak seers*) fontos szerepet játszottak. E látók tág csoportja arra törekedett, hogy a változatos, bizonytalan szerveződésű érzékelést az élmények értelmezése révén pontosabbá tegyék. Adatközlőim e látomásokról való beszámolóikban gyakran kihangsúlyozták az érzékelés bizonytalanságát.

A moldvai falvakban az ablaküvegen észlelt formák a szimbolikus értelmezések egész sorának engedtek teret: spontán, nyitott, multivalens értelmezéseknek teremtettek lehetőséget. Az ezt övező szimbolikus jelentésteremtési mechanizmus alkalmas volt a szubjektivitás kifejezésére, az ént érő fenyegetés megfogalmazására.

Bár az észlelt, értelmezett formák, mint láttuk, kevés számú motívumból tevődtek össze, amelyek lényegében követték a templomokban vagy házakban elhelyezett gyakori vallásos ábrázolások tartalmát, az emberek véleményei gyakran megoszlottak azok értelmét illetően. Az értelmezések a Mária-jelenések gyakran apokaliptikus tartalmától (az emberiséget bűnei miatt Isten haragja sújthatja) nemritkán a szkeptikusság felé hajlottak. Ezek azt hangsúlyozták, hogy az ablakokon látott szentek nem egyebek különböző technikákkal előidézett trükköknél, amely értelmezéseket a szocializmus felvilágosító propagandája is támogatta.

Összegzés

■ A közösségeket fenyegető válsághelyzetekben a vallásos élmény látomásos formái a társadalmi krízishelyzetek artikulálására váltak alkalmassá. Ezek az élmények többek hasonló felépítésű, azonos motívumokból szerveződő transzcendens tapasztalatai lehettek. Rövid ideig tartó, spontán gyülekezések jöttek létre hírükre, az érdeklődést kiváltó, véleményformálásra ösztönző vallásos események alapjául szolgáltak. A vallásos hit közösségi megélésének igényéhez teremtettek alkalmat, amely a kommunista diktatúra idején, a vallásnak a nyilvánosságból való kiszorítása után is fontos igény maradt. Intenzívebbé tették az egyéni vallásgyakorlatot, ösztönözték az imádkozást, rózsafüzérmondást. A diktatúra idején a vallásos aktivitásnak ez a formája alkalmas volt a hatalom ellenőrzésének a kijátszására. Amennyiben a hatalom figyelmét felkeltette, propagandával, fenyegetésekkel és büntetésekkel próbálta a milícia az embereket távol tartani ezektől az eseményektől. Ezek a látomások az intézményesedés semmilyen szintjét nem érhették el, soha nem kerültek rögzítésre, kiadásra, népszerűsítésre egyházi ponyvanyomtatványokon.

Az ablaküvegen megjelenő szentek látására a világ több kultúrájából is ismerünk párhuzamokat. A látomások leggyakoribb motívumai, a könnyező Mária, az ölében a Kisjézust tartó Mária, valamint a Szent Család a magyar nyelvterületen tapasztalt, a közösségi értelmezést is bevonó, ikonikus jellegű látomások esetében is gyakran előfordul. A természeti jelenségek látomásszerű kiteljesedése, „égi jelek” tapasztalása a látomásalapú kegyhelyek gyakori elbeszéléstípusa, de a magyar nyelvterület látó specialistái elbeszéléseiből is ismertek.

A krízishelyzetekben a katasztrófákat, közéleti szerencsétlenséget előrevetítő előjelek, látomások értelmezése kollektív cselekedet volt. A kollektív értelmezés a közös értelemrendszeren nyugvó kulturális értelmező szimbólumok révén történt.

Az ablakokon megjelenő Mária-alakok a rendszerváltást követően is részét képezték e falvak vallásos élménytapsztalatainak. Bár a szocializmus bukása sok vonatkozásban új kontextust teremtett, az ebben az időszakban, főként az 1990-es évek

elején tapasztalt látomások sok vonatkozásban a társadalmi bizonytalanság és szociális félelmek táptalaján születtek.

Az ismertetett látomásszövegek arra engednek következtetni, hogy a felsorolt időszakok képezte társadalmi-politikai kontextusban a moldvai falvakban a közösségi látomásaktivitás intenzív volt. A második világháború, a kommunista diktatúra időszaka, az 1989-es romániai rendszerváltást megelőző periódus és a közvetlenül a rendszerváltást követő időszak társadalmi problémái a szimbolikus válságkezelés sok tekintetben hasonló mintáit termelték ki. Az érzékelés technikáinak, az élmények kulturális tartalmainak, szimbólumainak hasonlósága mellett a transzcendens-élményekben tükröződő problémák, konfliktusok is sok tekintetben azonosak voltak. A sajátos politikai/történelmi válsághelyzetekben tapasztalt látomások a szimbolikus konfliktuskezelés felértékelt forrásai voltak. Ezekben a látomásokban a kollektív képzelethagyomány elemei mellett azoknak a történelmi periódusoknak a problémái, konfliktusai, félelmei és vágyai is megjelentek, amelyekben létrejöttek. A válásos képzelet működésének e kollektív formáiban az egyéni összetevők mellett a társadalom képzeletvilágának, mentalitásának, elemei is tükröződtek.

■ JEGYZETEK

1. Például G. P. Makris: *Changing Masters: Spirit Possession and Identity Construction among Slave Descendants and Other Subordinates in the Sudan*. Northwestern University Press, Evanston, 2000.
2. Például Kjersti Larsen: *Spirit Possession as Historical Narrative. The Production of Identity and Locality in Zanzibar Town*. In: Nadia Lovell (ed.): *Locality and Belonging*. Routledge, London, 2005. 121–141.
3. Charles Taylor: *Varieties of Religion Today. William James Revisited*. Harvard University Press, Cambridge, 2002. 23.
4. Galia I. Valtchinova: *Visionaries and the National Idea in Interwar Bulgaria: the Circle of the Orthodox Association the Good Samaritan*. *Acta Ethnographica Hungarica* 2009. 2. 265–285
5. Uő: *Re-inventing the Past, Re-enchanting the Future: Visionaries and National Grandeur in Interwar Bulgaria*. In: William A. Christian Jr. and Gábor Klaniczay (eds.): *The "Vision Thing": Studying Divine Intervention*. Collegium Budapest Institute for Advanced Study, Bp., 2009. 157–194. Itt: 189.
6. Monique Scheer: *Taking Shelter under Mary's Mantle. Marian Apparition in the Early Cold War Years. 1947–1953*. In: Christian William A., Jr.–Gábor Klaniczay (eds.): i. m. 195–218.
7. William A., Christian Jr: *Religious Apparitions and the Cold War in Southern Europe*. In: Eric R. Wolf (ed.): *Religion, Power and Protest in Local Communities; the Northern Shore of the Mediterranean*. Mouton, Berlin, 1984. 239–266.
8. Steven Avella – Thomas A. Kselman: *Marian Piety and the Cold War in the United States*. *Catholic Historical Review* 1986. 3. 403–424.
9. Peter Brown: *The Cult of the Saints*. SCM Press, London, 1981.
10. William A., Christian Jr: i. m.
11. Avella – Kselman: i. m.
12. Monique Scheer: i. m.
13. Gazda József: *Hát én hogyan siratnám. Csángók a sodró időben*. Szent István Társulat, Bp, [é. n.] 199.
14. Ónodi Antal (1930), *Léziped*, 2008. VIII 8.
15. Imre Erzsébet (1934), *Léziped*, 2008. VIII 8.
16. Muntyán Lézi (1930), *Léziped*, 2008. IX 28.
17. Jitár János (1937), *Bogdánfalva*, 2008. III 1.
18. Ónodi Ilona (1932), *Léziped*, 2008. VIII 8.
19. Paolo Apolito: *Apparitions of Madonna at Oliveto Citra. Local Visions and Cosmic Drama*. University Park, Pennsylvania State University Press, 1998. 61.